

Emanuel Swedenborg'un Cennet ve Cehennem Anlayışı

Emanuel Swedenborg's
Conception of Heaven and Hell

Talha FORTACI

Araştırma Görevlisi, Karamanoğlu Mehmetbey Ü. İslami İlimler Fakültesi
talhaforta@gmail.com & <https://orcid.org/0000-0002-6539-9302>

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Geliş Tarihi Date Received	30.09.2020
Kabul Tarihi Date Accepted	01.12.2020
Yayın Tarihi Date Published	31.12.2020
Atıf Citation	Talha Fortacı. "Emanuel Swedenborg'un Cennet ve Cehennem Anlayışı". <i>Oksident</i> 2/2 (2020): 165-192.
İntihal Plagiarism	Bu makale, <i>Turnitin</i> yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by <i>Turnitin</i> and no plagiarism detected.
Doi	https://doi.org/10.5281/zenodo.4309804

Öz

İsveçli bir bilim adamı, filozof, teolog ve mistik olan Emanuel Swedenborg, 1688-1772 yılları arasında yaşamıştır. 1741'de gördüğü rüyalar ve vizyonlar sebebiyle çok farklı deneyimleri yaşadığı bir döneme girmiştir. Bir anlamda kalp gözü'nün açıldığını ifade eden Swedenborg manevi dünyaya çeşitli seyahatler yaptığını, burada cennet ve cehennemi temaşa ettiğini, melekler gibi uhrevi varlıkları görüp bunlarla bizzat sohbet ettiğini kendi eserlerinde yazmıştır. Swedenborg metafizik âleme yaptığı bu seyahatlerin ve manevi varlıklarla kurmuş olduğu iletişimin boşuna olmadığını düşünmektedir. Nitekim Tanrı tarafından kendisine Hıristiyanlığı islah etme görevi verildiğine inanmaktadır ve bu amaçla birçok eser kaleme almıştır. Bu makale Hıristiyanlık tarihinin önemli figürlerinden olan Emanuel Swedenborg'un cennet ve cehenneme dair görüşlerini irdelemeyi hedeflemektedir. Yazdığı eserlerle birçok kişiye ilham kaynağı olan Swedenborg'un ölümden sonraki hayatla ilgili düşünceleri bizzat kendi eserlerine başvurularak incelenecek ve analiz edilecektir. Nihayetinde, edinilen bilgiler ışığında Swedenborg'un Hıristiyanlık tarihindeki yeri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Emanuel Swedenborg, Cennet, Cehennem, Hıristiyanlık, Mistisizm.

Abstract

Emanuel Swedenborg, a Swedish scientist, philosopher, theologian, and mystic, lived between 1688 and 1772. In 1741, due to his dreams and visions, he entered a time when he experienced quite different experiences. In his works, Swedenborg wrote that he went to the spiritual realm, saw heaven and hell there, saw spiritual beings such as angels, and chatted with them, communicating that he was enlightened spiritually in a way. Swedenborg wrote several works for this purpose, claiming that God had given him the mission of reforming Christianity. This essay explores one of the most influential figures in the history of Christianity, Emanuel Swedenborg's views on heaven and hell. Additionally, by referring to his works, it explores and analyzes the thoughts of Swedenborg about life after death, who influenced many people with his works. Ultimately, in light of the data collected, it assesses the position of Swedenborg in the history of Christianity.

Keywords: Emanuel Swedenborg, Heaven, Hell, Christianity, Mysticism.

Özet

Mistisizm tarihin her döneminde karşımıza çıkan, orijin itibarıyla dinî bir hüviyeti olsa da zamanla dinler üstü bir yapıya bürünen bir olgudur. Mistikler de varlık-insan-Tanrı denklemini diğerlerinden farklı bir tarzda tecrübe ettiklerini ifade eden kimselerdir. Bu bakımdan hem mistisizmi hem de mistik şahsiyetleri her din ve kültürde görmemiz mümkündür. Bu makalenin konusu olan Emanuel Swedenborg da Hıristiyan kültürü içerisinde yetişmiş bir mistiktir. Hayatının bir döneminden sonra manevi dünyanın kapıları kendisine açılmış ve tüm metafizik âlemi bizzat tecrübe etmiştir. Yaşamış olduğu mistik tecrübeler onun dine bakışını da değiştirmiş, özellikle kutsal kitabı kendi döneminin hâkim anlayışından çok farklı bir tarzda yorumlamasına yol açmıştır. Yaşadığı tüm bireysel manevi tecrübelerini kaleme almış ve arkasında hatırı sayılır bir takipçi bırakmıştır. Swedenborg manevi dünyaya yaptığı tüm seyahatlerin, özellikle de cennet ve cehennemde şahit olduklarının çok detaylı tasvirlerini yapmıştır. Bu makalede Swedenborg'un cennet ve cehenneme dair yaptığı bu tasvirlerin bir incelemesi yapılmış ve kendi eserlerinden alınan bilgiler analiz edilmiştir. Bu bağlamda Swedenborg'un cennet ve cehennem ile ilgili yazdıklarından yola çıkılarak öte dünyaya dair nasıl bir bakış açısına sahip olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Swedenborg yaratılışı birbirinden bağımsız, fakat 'aynı anda' var olan iki farklı dünya üzerinden açıklar. Bunlardan biri doğal dünya, diğeri de manevi dünyadır. Doğal dünya çevrenizde gördüğünüz her şeyi içerir - çimen, gökyüzü, evler, diğer insanlar, kendi bedenimiz vb. Manevi dünya ise ölüm sonrasına kadar tam olarak karşılaşmadığımız cennet, cehennem ve aradaki ruhlar dünyasından oluşur.

Summary

Mysticism is a phenomenon that has always taken place throughout history. Although it has an originally religious identity, it has taken on a structure beyond the religion over time. As per the mystics, they define themselves as experiencing the equation of existence/human/God in a way different from others. In this regard, it is possible to see both mysticism and mystical personalities in every religion and culture. Emanuel Swedenborg, the subject of this article, is also a mystic raised in the Christian culture. After a certain period in his life, the spiritual world's doors were opened to him, and he experienced the entire metaphysical world. His mystical experiences also changed his view of religion, especially leading him to interpret the Bible in a very different way than the general understanding of his era. Writing down all his individual spiritual experiences, he left behind a considerable number of followers. Swedenborg made very detailed depictions of all his travels to the spiritual world, especially what he witnessed in heaven and hell. In this article, a review was done concerning Swedenborg's depictions of heaven and hell, and the information taken from his works was analyzed. In this context, based on Swedenborg's writings about heaven and hell, it was attempted to determine his standpoint about life beyond.

While describing the creation, Swedenborg emphasizes two different worlds independent of each other but exist 'simultaneously.' One of them is the natural world, and the other is the spiritual world. The natural world contains everything we see around, such as grass, sky, houses, other people, and our bodies. As per the spiritual world, it includes heaven, hell, and the

Manevi dünyada insanların bedenleri vardır, evlerde yaşarlar, sosyal yaşamın tadını çıkarırlar ve orası da tanıdık bitki ve hayvanlarla yeryüzüne benzeyen manzaralarla çevrilidir. Manevi dünya ilk başta bizim doğal dünyamızdan çok farklı görünmese de, Swedenborg bireylerin ruhsal durumunun çevrelerine yansıdığı, tüm yaşamın Rabb'in sevgisinden ve bilgeliğinden kaynaklandığı ve sürdürüldüğü bir diyarı tasvir eder. Swedenborg, insanlara bunun nasıl bir şey olduğunu anlatabilmesi için kendisinin manevi dünyada doğma ve ölme sürecini deneyimlemesine izin verildiğini ifade eder. Fiziksel bir varoluştan manevi bir varoluşa geçişi gözleri ilk kez açıyormuş gibi deneyimleyen Swedenborg, bu geçiş esnasında meleklerin onun yanından hiç ayrılmadıklarını ve onu sevgi dolu düşüncelerle çevrelediklerini ifade eder. Bunun akabinde de manevi dünyayı tüm çıplaklığıyla temaşa ettiğini aktarır.

Swedenborg'a göre cennetle ilgili olarak ilk bilinmesi gereken şey cennetin Tanrısı'nın kim olduğudur çünkü cennetle ilgili söylenecek her şey bununla bağlantılıdır. Bu bağlamda cennetin Tanrısı'nın Rab olduğunu ifade etmiş ve şu Kutsal Kitap ayetlerini bu düşüncesine referans olarak göstermiştir: İsa, "Filipus" dedi, "Bunca zamandır sizinle birlikteyim. Beni daha tanımadın mı? Beni görmüş olan, Baba'yı görmüştür. Sen nasıl, 'Bize Baba'yı göster' diyorsun? Benim Baba'da, Baba'nın da bende olduğuna inanmıyor musun? Size söylediğim sözleri kendiliğimden söylemiyorum, ama bende yaşayan Baba kendi işlerini yapıyor. Bana iman edin; ben Baba'dayım, Baba da bendedir. Hiç değilse bu işlerden dolayı iman edin. Bu konu hakkında cennette meleklerle sık sık sohbet ettiğini söyleyen Swedenborg, meleklerin kendisine 'ilâhî olanı üçe bölemeyeceklerini ve bu ilâhî olanın da 'bir' olan Rab olduğunu dile getirdiklerini aktarır.

world of souls in between, which we do not fully meet until after death. In the spiritual world, people have bodies, live in houses, enjoy a social life, and are surrounded by familiar plants and animals on earth-like landscapes. Although the spiritual world does not seem very different from our natural world at first, Swedenborg depicts a landscape where individuals' spiritual states are reflected in their environments. The love and wisdom of the Lord are the source of and sustain all life. Swedenborg states that he was allowed to experience the process of being born and die in the spiritual world so that he could tell people what it is. Swedenborg, who experiences the transition from a physical existence to a spiritual one as if his eyes are opening for the first time, expresses that the angels never left him and surrounded him with loving thoughts during this transition. Subsequently, he conveys that he contemplated the spiritual world with all its details.

According to Swedenborg, the first thing to know about heaven is who the Lord of heaven is because everything about heaven is connected to this information. In this context, he stated that the deity of heaven is the Lord and cited the following Bible verses as a reference to this idea: Jesus said, "Philip, I have been with you all this time, and still you do not know Me? Anyone, who has seen Me, has seen the Father. How can you say, 'Show us the Father?' Do you not believe that I am in the Father and the Father is in Me? The words I say to you, I do not speak on My own. Instead, it is the Father dwelling in Me, performing His works. Believe Me that I am in the Father and the Father is in Me—or at least believe on account of the works themselves." Swedenborg, who says that he often chatted with angels in heaven about this issue, quotes that the

Swedenborg cennetin üç seviyesi olduğunu söyler: göksel veya Tanrısal cennet, manevi cennet ve doğal cennet. Manevi dünyadaki uzay ve zamanın tuhaflığına uygun olarak, bu üç seviyenin ya yukarı ya da içe doğru ilerlediğini ve birbirlerinin yerine geçebilecek potansiyellerinin olduğunu ifade eder. Çeşitli mitolojilerde ya da dinî anlatılarda cennetin çok yukarıda; göklerin derinliklerinde, cehennemin ise yerin derinliklerinde olduğu hikâye edilir. Bu tarz soyut tasavvurları zaman ve mekândan ayrı düşünmek zor olduğu için Swedenborg da bu kavramları kullanmayı tercih etmiştir. Ona göre şu an ruhların dünyasıyla çevriliyiz ve cennet çok üstümüzde, cehennem ise çok altımızdadır. Cennetin en yüksek noktasında olanlar (ya da en üst cennet) Rabbe en yakın olanlar; cehennemin en dip noktasındakiler ise Rabbe en uzak olanlardır. Burada bahsedilen uzaklık-yakınlık gibi kavramlar uzaya ait kavramlardır; oysa Swedenborg burada fiziksel bir uzaklık-yakınlıktan ziyade manevi anlamda bir uzaklık-yakınlık ilişkisini kasteder.

Cehennem yaratılışın Rab'den en uzak kısmıdır. Yukarıda anlatıldığı gibi cenneti bir insan olarak tasavvur ettiğimizde cehennem de o varlığın ayaklarının altındaki bir alan olarak değerlendirilebilir. Cehennem dendiğinde normalde akla gelen şey Tanrı'nın günahkâr insanları cezalandırmak için var ettiği bir mekândır. Oysa Swedenborg'un bahsettiği cehennem bundan çok farklıdır. Ona göre Tanrı kimseyi yargılamaz veya cezalandırmak için onları cehenneme mahkûm etmez. Daha ziyade, başkalarına karşı sürekli olarak bencilce veya zalimce davranarak cehennemi seçenler insanların kendileridir. Başka bir deyişle, hiç kimse tek bir eylem için cehenneme gönderilmez; tövbe etmek ve af dilemek yerine kötülüğü benimsemek ve savunmak cehenneme giden yolda ilk

angels told him that they could not divide the 'Divine' into three and that the 'Divine' is the Lord, who is the 'one.'

Swedenborg mentions three levels in heaven: celestial or divine heaven, spiritual heaven, and natural heaven. In keeping with the oddity of space and time in the spiritual world, he refers that these three levels move either upward or inward and are interchangeable. In various mythologies or religious narratives, the story is that heaven is far above, deep in the skies, and hell is deep in the earth. Since it is difficult to think of such abstract concepts separate from time and space, Swedenborg also prefers to use them. According to him, we are now surrounded by the world of spirits, and heaven is far above us, and hell is far below us. At the highest point of heaven (or the highest heaven) are the closest ones to the Lord. Similarly, at the lowest point of hell are the farthest to the Lord. Concepts such as distance-proximity mentioned here are concepts of space, whereas Swedenborg refers to a distance-proximity relationship in a spiritual sense, rather than a physical distance-proximity.

Hell is the farthest part of creation from the Lord. As described above, hell can also be considered a space under that being's feet when we imagine heaven as a human being. What usually comes to mind about hell is that it is a place that God created to punish sinful people. However, the hell Swedenborg is talking about is very different. According to him, God does not judge anyone or punish them with hell. Instead, it is the people themselves who choose hell by always behaving selfishly or cruelly towards others. In other words, no one is sent to hell for a single act; embracing and defending evil, rather than repenting and asking for

adımdır. Swedenborg'un düşüncesinde Tanrı'nın muadili olan bir "Şeytan" veya "İblis" yoktur, ancak cehennem sakinlerinden 'şeytanlar' veya 'iblisler' olarak söz eder ve bunların yeryüzündeki insanları yanlış yapmaya teşvik ettiklerini ifade eder.

forgiveness, is the first step on the road to hell. There is no "devil" or "demon" in Swedenborg's thought, which is the equivalent of God, but he refers to those in hell as 'demons' or 'devils,' and refers to the fact that they encourage people on earth to do wrong.

Giriş

29 Ocak 1688'de İsveç'te dünyaya gelen Emanuel Swedenborg çeşitli bilim dallarına ve memleketi İsveç'teki endüstrilerin ilerlemesine ciddi katkılar yapmış, buna ilaveten nevi şahsına münhasır bir filozof ve ilahiyatçı olarak dikkatleri çekmiştir.¹ Yaşadığı dönemde jeologlar, fizikçiler, fizyologlar, metalurjistler, mühendisler, devlet adamları ve filozoflarla yarışacak kadar geniş bir alana hâkim olduğu söylenmektedir. İsveç Bilimler Akademisi Swedenborg'un el yazma eserleri üzerinde yaptığı araştırmalarda matematik, kimya, metalurji, manyetizma, ontoloji, kozmoloji, jeoloji, paleontoloji, psikoloji, anatomi ve fizyoloji gibi alanlarda yazılmış metinleri olduğunu keşfetmiştir.²

Swedenborg'un soyu bugün İsveç'in Koppaberg bölgesinde bulunan maden yataklarıyla yakından ilişkisi olan iki farklı aileye dayanmaktadır. Bununla birlikte, birçok özelliğini paylaştığı babası Jesper Swedberg, İsveç'in güneyinde yer alan bir kent olan Skara'da Piskoposluk mevkisine yükselen başarılı bir resmî kilise görevlisiydi. Hem bir şair hem de filolog olarak bilinen Jesper Swedberg, eğitime vermiş olduğu ciddi desteklerle geniş görüşlü bir kimse olarak İsveç tarihinde yerini almıştır.³ İsveç Ulusal Marşı'nı ve Mezmurlar kitabını düzenleme çabaları ona "sapkınlık" suçlaması getirmiş olsa da İsveç hükümdarları arasında popüler bir isimdi. 1719'da Kraliçe Ulrika Eleonora tarafından ailesiyle birlikte asillığe yükseltilmiş ve daha sonra ailenin soyadı Swedberg'den Swedenborg'a dönüştürülmüştür.

Emanuel Swedenborg, 1709'da Uppsala Üniversitesi'nden mezun oldu ve kısa bir süre sonra, kendisinin de bir hayranı olduğu zamanının en büyük İsveçli mühendisi olan Christopher Polhem ile tanıştı. Bu dönemde bilimsel çalışmalara yönelen Swedenborg, 1710'da İngiltere'yi ziyaret etti ve burada

¹ John R. Swanton, "Emanuel Swedenborg", *The Scientific Monthly* 46/2 (1938): 133.

² "Emmanuel Swedenborg", *Journal of the Royal Society of Arts* 56/2910 (1908): 910.

³ Swanton, "Emanuel Swedenborg", 133.

Sir Isaac Newton'un teşvikiyle Birleşik Krallık'ta ciddi gelişim sağladı. Ayrıca İngiltere'de Flamsteed, Hailey ve Woodward gibi bilginlerle tanışma fırsatı yakalarken bu isimlerin aracılığıyla The Royal Society'nin diğer üyelerini de tanıma imkânı elde etti.⁴ O sadece ne bulursa okuyan biri değil aynı zamanda çeşitli zanaatkârlarla vakit geçirip onların mesleklerini de öğrenmeye istekli bir kimse idi. Zaten İsveç'te ciltçilik sanatını çoktan öğrenmiş ve katedral orgunu çalmaya bile başlamıştı. Bu yeteneklerine Londra'da saatçilik, marangozluk ve matematiksel enstrümanların yapımına ilişkin bazı bilgileri de ekledi. Daha sonra Hollanda'da merceklerin mikroskoplar için nasıl kullanışlı hale getirileceğini öğrendi. Ancak zamanının çoğunu matematiğe ve astronomiye adadı ve ayrıca İsveç'te bilimsel araştırmalarla ilgilenmeye başlayan küçük bir grup için temsilci olarak faaliyet gösterdi. İngiltere'de yaklaşık iki yıl geçirdikten sonra Hollanda, Fransa ve Kuzey Almanya'yı ziyaret ederek 1715'te ülkesi İsveç'e geri döndü.⁵

Swedenborg'un memleketine döndükten sonra eğitimin teşvik edilmesine yönelik çok ciddi planları vardı fakat XII. Charles'ın emperyalist girişimlerinden kaynaklanan fon sıkıntısı nedeniyle hükümet tarafından çok fazla umursanmadı. Özellikle matematikçilerin muhalefetinden ve eleştirel ifadelerinden dolayı hayal kırıklığına uğramış olsa da ilk sayısı 1716'da yayınlanan bilimsel bir dergi çıkarmak için kolları sıvamıştı. 1718'e kadar yayınlanan ve *Daedalus Hyperboreus* olarak isimlendirilen bu dergiden toplamda altı sayı çıkarabildi.⁶ Madencilikle de ilgilenen Swedenborg, 1724 yılında İsveç Maden Kurulu'na uzman olarak atandı ve aynı yıl Sir Hans Sloane onu İngiltere Kraliyet Cemiyeti'ne metalurji üzerine katkı vermesi hususunda ülkesine davet etti. Resmi görevlerini ciddiyet ve özgün bir enerjiyle sürdüren Swedenborg, 1734'te bakır ve demir üzerine incelemeler içeren *Opera Philosophica et Mineralia* isimli üç ciltlik bir eser yayınladı. Linnaeus, 1740 yılında onu bir yıl önce kurulan İsveç Kraliyet Bilim Akademisi'nin bir üyesi olması için davet etti ve yine aynı dönemde St. Petersburg Bilimler Akademisi'nin bir üyesi oldu.⁷

1743 ve 1745 yılları arasında, Swedenborg'un hayatında dikkatleri üzerine çeken psikolojik kırılmalar meydana geldi. Bu süreçte bilinci yerindeyken, fiziksel bedeninden bağımsız olarak ruhunun manevi seyahatler gerçekleştirdiğini, cennet ve cehennemi bizzat temaşa ettiğini ve daha çeşitli vizyonlar gördüğünü ifade etti. Bazı yazarlar, Swedenborg'un

⁴ Swanton, "Emanuel Swedenborg", 133; Marsha Keith Schuchard, *Emanuel Swedenborg, Secret Agent on Earth and in Heaven* (Londra: Brill, 2012), 14.

⁵ Swanton, "Emanuel Swedenborg", 133.

⁶ Swanton, "Emanuel Swedenborg", 134.

⁷ Swanton, "Emanuel Swedenborg", 134-135.

kendi eserlerinde de dile getirdiği ve uzun uzun tasvirlerini yaptığı bu vizyonların otantik olduğunu, kurgusal anlatımlar olmayıp tamamen Swedenborg'un gerçek deneyimleri olduğunu ifade etmektedir.⁸ Dindar bir Luteran olarak yetiştirilmiş olsa da hayatının bu aşamasında din ve inanç hakkında kendisine öğretilenlerin çoğuyla çelişmek üzereydi.⁹

Swedenborg bu dönemin ilk etabında felsefi görüşlerini bütünsel bir yaklaşımla sunmaya çalıştığı *The Worship and Love of God* isimli yarı şiirsel bir eser ortaya koydu. Hemen akabinde, bir teolog olarak dinî görüşlerini ifade ettiği uzun yazı serileri yazdı. Bu arada, bilimsel, felsefi ve teolojik çalışmalarının yanı sıra, İsveç genel meclisinin aktivitelerinde Asiller Evinin bir üyesi olarak faaliyetlerini hiç ara vermeden sürdürdü. 1745'ten 29 Mart 1772'ye kadar Londra'da bir peruk üreticisinin¹⁰ evindeki vefatına kadar bilim ve doğa felsefesi üzerine yazdığı yüz yirmi civarında makalenin yanı sıra, teolojik eserlerinin de yazımına ve yayınlanmasına yorulmadan devam etti. Swedenborg, yaşadığı dönemde hem kendi adıyla anılan dinî bir tarikatı olan hem de bilimsel iddialara sahip ender şahsiyetlerden biriydi. 1772'de vefat eden Swedenborg'un naaşı Londra'daki küçük İsveç kilisesine gömüldü ve 1909'a kadar orada kaldı. Daha sonra ulusal şeref payesinin göstergesi olarak bir savaş gemisinde İsveç'e geri götürüldü ve 19 Kasım 1910'da İsveç Kralı V. H. M. Gustav'ın açtığı Upsala Katedrali'nde bir lahit içine yerleştirildi.¹¹

Swedenborg, 1749-1771 arasında Amsterdam ve Londra'da toplamda otuz cildi bulan 18 eser yayınladı. O, kendisini Kutsal Kitab'ın içsel ve manevi anlamını açığa çıkarması için görevlendirilmiş bir kimse olarak görüyordu. Yazmış olduğu bu eserlerin tümünün Rab İsa Mesih tarafından kendisinden istendiğini ifade ediyordu. Swedenborg yaşamı boyunca ayrı bir kilise veya mezhep kurma hedefinde değildi. Yalnızca ilâhî bir irade tarafından yazmaya ve bu yazdıklarını yayınlamaya yönlendirildiğine inanıyordu. Gelenek dışı Hıristiyanlık öğretilerine sahip olan Swedenborg'un son eseri *True Christianity* (1771) de bu minvalde Rab İsa Mesih'e adanmış olduğu çalışmalarından biridir.¹² Swedenborg'un en önemli teolojik eseri *Arcana Coelestia* (Cennetin Sırları)'dır. 1749-1756 yılları arasında tamamladığı 15 ciltlik bu eser bir nevi Kutsal Kitap tefsiri olarak

⁸ William Rowlandson, *Borges, Swedenborg and Mysticism* (İsviçre: Peter Lang, 2013), 50.

⁹ Samuel Willard Crompton, *Emanuel Swedenborg* (A.B.D.: Chelsea Publishers, 2005), 3.

¹⁰ "Emmanuel Swedenborg", 910.

¹¹ Swanton, "Emanuel Swedenborg", 136; Crompton, "Emmanuel Swedenborg", 910.

¹² Jane Williams-Hogan, "Influence of Emanuel Swedenborg's Religious Writings on Three Visual Artists", *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions* 19/4 (2016): 119-120.

değerlendirilir. Özellikle Tekvin ve Çıkış bölümleriyle alakalı detaylı yorumların bulunduğu eserde aynı zamanda Swedenborg'un manevi âleme yapmış olduğu astral seyahatler ve buraların geniş tasvirleri yer alır.¹³

1) Manevi Âlem ve Tekâbüliyetler Teorisi

Swedenborg yaratılışı birbirinden bağımsız, fakat 'aynı anda' var olan iki farklı dünya üzerinden açıklar. Bunlardan biri doğal dünya, diğeri de manevi dünyadır. Doğal dünya çimen, gökyüzü, evler, diğer insanlar, kendi bedenimiz gibi çevremizde gördüğümüz her şeyi içerir. Manevi dünya ise ölüm sonrasına kadar tam olarak karşılaşmadığımız cennet, cehennem ve aradaki ruhlar dünyasından oluşur. Manevi dünyada insanların bedenleri vardır, evlerde yaşarlar, sosyal yaşamın tadını çıkarırlar ve orası da tanıdık bitki ve hayvanlarla yeryüzüne benzeyen manzaralarla çevrilidir. Manevi dünya ilk başta bizim doğal dünyamızdan çok farklı görünmese de, Swedenborg bireylerin ruhsal durumunun çevrelere yansıdığı, tüm yaşamın Rabb'in sevgisinden ve bilgeliğinden kaynaklandığı ve sürdürüldüğü bir diyarı tasvir eder. Swedenborg, insanlara bunun nasıl bir şey olduğunu anlatabilmesi için kendisinin manevi dünyada doğma ve ölme sürecini deneyimlemesine izin verildiğini ifade eder. Fiziksel bir varoluştan manevi bir varoluşa geçişi gözleri ilk kez açılıyormuş gibi deneyimleyen Swedenborg, bu geçiş esnasında meleklerin onun yanından hiç ayrılmadıklarını ve onu sevgi dolu düşüncelerle çevrelediklerini ifade eder. Bunun akabinde de manevi dünyayı tüm çıplaklığıyla temaşa ettiğini aktarır.¹⁴

Swedenborg'un gerek zihin dünyasını gerekse teolojik metinlerini şekillendiren iki kavramdan biri 'tekâbüliyetler' (correspondences) diğeri ise 'tasvirler'dir (representations). Swedenborg'un çalışmaları "Tekâbüliyetler" doktrini üzerine inşa edilmiştir;¹⁵ nitekim ünlü Fransız oryantalist Henry Corbin de *Swedenborg and Esoteric Islam* adlı eserinde Swedenborg hermenötiğine hâkim olan kavramın "correspondences" (tekâbüliyetler) olduğunu ifade eder.¹⁶ "Her şey zıddı ile kâimdir" ifadesiyle açıklayabileceğimiz bu doktrin, Swedenborg'un anlatımlarının çoğunda 'iç kişi/varlık' (internal person) ve 'dış kişi/varlık' (external person) olarak

¹³ Guide to the Theological Works of Emanuel Swedenborg in the New Century Edition (West Chester: Swedenborg Foundation, t.y.), 3.

¹⁴ Emanuel Swedenborg, *Heaven and Hell*, çev. George F. Dole (West Chester: Swedenborg Foundation, 2019), 254-255.

¹⁵ D. T. Suzuki, *Swedenborg: Buddha of the North* (West Chester: Swedenborg Foundation, 1996), 79.

¹⁶ Henry Corbin, *Swedenborg and Esoteric Islam*, çev. Leonard Fox (A.B.D.: Swedenborg Foundation, 1995), 40-41.

karşımıza çıkar. Swedenborg'a göre her insanın bir 'iç kişi'si vardır ve bu içsel varlık onun manevi dünyasını oluşturur; dışsal varlığı ise doğal dünyasıdır ve doğal dünyadaki her şey manevi dünyadaki bir şeyi tasvir/temsil eder ve kesinlikle manevi dünyada bir karşılığı/tekâbülü bulunur.¹⁷ Normalde, fiziksel beden varlığı bu manevi fenomenlerin hissedilmesini engellese de, bazı durumlarda ruhlar ve insanlar arasında bilinçli iletişim sağlayarak farkındalığın geçmesine izin verilir.¹⁸

Swedenborg çok az kişinin "tekâbüliyetler ve tasvirler" hakkında bilgi sahibi olduğunu söyler. Aslında bunları kavrayabilmek için doğal dünyadan ayrı bir manevi dünya olduğunu ve manevi dünyadan doğal dünyaya yayılan şeylerin manevi 'şeylerin' tasvirleri/temsilleri olduğunu bilmek gereklidir. Onlara 'tekâbüliyetler' denir çünkü birbirlerinin karşılığındırlar; yine onlara 'tasvirler' denir çünkü birbirlerini tasvir ederler.¹⁹ Tüm bu anlayışlarla İslam'ın Şii yorumu arasında ilinti kuran Corbin, Swedenborg'un sözleri ile Sühreverdî, İbn Arabî ya da Sadi Şirazî gibi isimlerin düşünceleri arasında çok büyük benzerlikler olduğunu ifade etmiştir.²⁰ Zaten Swedenborg Müslümanlara uzak bir isim değildir. Katolik ve Protestanların aksine o, Müslümanlara son derece olumlu bakar ve onların manevi anlamda Rabb'e çok yakın kimseler olduğunu düşünür.²¹

Swedenborg'un aktardığına göre, tamamen farklı olsalar da gerek bu dünya gerekse ölümden sonraki dünya birbirinin mukâbilidir: İki dünya vardır: Ruhların ve meleklerin olduğu manevi dünya ve insanların olduğu doğal dünya... Ayrıca, her insan kendi dünyasından diğerine ölümlle geçer ve burada sonsuza kadar yaşar. İlk olarak manevi dünya var olmuş ve varlığını daimi olarak kendi güneşleriyle sürdürmüştür. Doğal dünya ise varlığını manevi dünyanın güneşleriyle sürdürmektedir.²²

Doğal dünyanın tüm unsurları manevi niteliklere gönderme yapar veya bunları temsil eder. Ağaç, kaya veya dere gibi doğal olan bir nesne

¹⁷ Corbin, *Swedenborg and Esoteric Islam*, 40-53.

¹⁸ Michael Stanley (ed.), *Emanuel Swedenborg* (Berkeley: North Atlantic Books, 2003), 29.

¹⁹ Emanuel Swedenborg, *Arcana Coelestia: The Heavenly Arcana Contained in the Holy Scripture or Word of the Lord Unfolded, Beginning With the Book of Genesis*, çev. John Cloves (West Chester: Swedenborg Foundation, 2009), 4: 1957.

²⁰ Corbin, *Swedenborg and Esoteric Islam*, 2-14.

²¹ Humberto Garcia, "Blake, Swedenborg, and Muhammad: The Prophetic Tradition, Revisited", *Religion & Literature* 44/2 (2012): 39-40.

²² Emanuel Swedenborg, *Interaction of Soul and Body*, çev. John Whitehead (West Chester: Swedenborg Foundation, 2009), 320. Burada "Doğal ve manevi dünya olarak" çevirdiğimiz kavramlar Swedenborg'un Latince'den İngilizceye çevrilmiş metinlerinde "Natural and Spiritual World" şeklinde geçmektedir. Eserleri toptan bir şekilde incelendiğinde burada kastettiğinin şimdiki dünya ve ölümden sonraki dünya olduğu anlaşılmaktadır. Fakat ölümden sonraki dünya da şimdiki dünya ile eş zamanlı olarak yaratılmıştır ve varlığını sürdürmektedir.

yalnızca kendi başına bir şey değildir ancak manevi anlamı anlaşıldığında daha derin bir mefhum ortaya çıkar. Swedenborg, “tekâbüliyet” doktrinini Kutsal Kitab’ın manevi ve içsel anlamlarını ortaya çıkarmak ve yorumlamak için de kullanmıştır.²³ O’nun için bu doktrin, doğal imgelerin ve formların ihtiva ettiği manevi hakikatleri ortaya çıkarmak için bir araç görevi görmektedir. Nitekim Swedenborg, bu yöntemle “Rabb’in Kelamı” olarak isimlendirdiği Kutsal Kitab’ın Yaratılış, Çıkış ve Vahiy kitaplarının bâtinî anlamlarını açığa çıkardığına inanmaktadır, çünkü Kutsal Kitap da sembolik ifadelerle doludur.²⁴ Swedenborg bu bağlamda şunları ifade etmektedir:

Kelam, tekâbüliyetler ve dolayısıyla tasvirler aracılığıyla oluşturulmuştur. Yine Kelam, saf yazışmalar aracılığıyla, dolayısıyla cennete ve Kilise’ye ait olan manevi şeyleri temsil ve ifade eden şeyler aracılığıyla oluşturulmuştur. Bu, her şeyin muhtevasında yer alan iç anlamın ve dolayısıyla cennetin yüzü suyu hürmetine yapılmıştır. Çünkü cennette olanlar Kelam’ı doğal dünyadaki anlamına göre anlamazlar. Onlar Kelam’ı manevi ve içsel anlamlarına göre idrak etmektedirler. Rab, ‘İlahi olan’dan bahsettiği için tekâbüliyetler, tasvirler ve işaretler aracılığıyla konuşmuştur. Tanrı, dünyadan ve cennetten önce de konuşmuş ve Rabb’in konuştuğu şeyler tüm cenneti doldürmüştür. Kelamın tarihsel anlatıları temsildir fakat sözlerinin hepsi bir anlam ifade eder. Kelam, göklerle iletişim ve bağlantı kurulabilmek için başka bir şekilde oluşturulamazdı.²⁵

Swedenborg’un biyografisini yazan araştırmacılardan biri olan Suzuki’nin tekâbüliyetler doktrini ile ilgili ifadeleri dikkat çekicidir:

Tekâbüliyetler ilkesini kavramanın bir yolu, beş duyu organıyla algılanan duyuusal dünyanın fenomenlerinden geçer ve bu fenomenlerin tümü bir anlam ihtiva eder. Bir karganın ya da bir serçenin ötüşü basit bir şakıma eylemi değildir; cennet ve cehenneme dair anlamlar içerir. Bu tür bir bakış açısı tamamen tekâbüliyetler ilkesiyle bağlantılıdır. Bu nedenle insanlar, yeryüzündeyken içsel coşkularının doğasına göre cennetle olan mütetekâbüliyetlerini açıklamakta özgürdürler. Yani, bu ıstırap dünyası aynı zamanda huzur dolu saf bir ışık diyarı olarak da kabul edilebilir. Tekâbüliyetler

²³ Williams-Hogan, “Influence of Emanuel Swedenborg’s Religious Writings on Three Visual Artists”, 122.

²⁴ Suzuki, Swedenborg: Buddha of the North, 78-79.

²⁵ Emanuel Swedenborg, New Jerusalem and Its Heavenly Doctrine, çev. Rudolph L. Tafel (West Chester: Swedenborg Foundation, 2009), 56-57.

ilkesini kavrayanlar bir anlam krallığının anahtarına sahip olurlar. Aslında cennet de bu anlamdan ibarettir; katıksız bir sevgi ve duru bir hakikat tarafından yönetilir. Sevgi sıcaklıktır ve insan kalbine karşılık gelir. Hakikat ise ışıktır ve insan akciğerlerine tekâbül eder. Göğüs kafesinde bulunan kalp ve akciğerler diğer organlardan ayrırt edilir. Aşk kıpırdadığında, kalp zonklar ve ısı açığa çıkar.²⁶

Swedenborg'un düşünce sisteminde metaforların kullanımı merkezi bir role sahiptir. Soyut olanı kavramak için somut olandan yola çıkmak, bilinmeyi öğrenmek için bilinenden ilerlemek ve görünür olmayana ulaşmak için görünür olanı kullanmak onun temel düşünce stratejilerindedir. Günlük yaşamda gelişigüzel kullanılan uzay, seyahat ve ışık gibi kavramları soyut akıl yürütmenin olmazsa olmaz metaforları olarak görür.²⁷ Swedenborg, duyguların ve düşüncelerin iç dünyasını doğanın haricinde bulunan görüntülere, şekillere, renklere, görünümlere, gölgelere, boşluklara ve şekillere bağlar. O'nun bu özgün teolojisinin, insanların kendi iç dünyalarını görme, algılama ve hayal etme hususunda Hıristiyanlık perspektifinden yeni bir yol açtığı ifade edilmektedir.²⁸

Swedenborg tekâbüliyetler teorisini oluştururken bazı düşünce akımları ve doktrinlerden etkilenmiştir. Nitekim kendi teolojik sistemini inşa ederken beslendiği en önemli kaynak Yeni Eflatuncu düşünce sistemi ve Kabalistik felsefedir. Bu bağlamda, Kutsal Kitab'a ilişkin yazmış olduğu alegorik tefsir metinleri hem Yeni Eflatuncu felsefeden hem de Kabalist düşünce sisteminden oldukça etkilenmiştir.²⁹ Dolayısıyla Swedenborg'un, 'Tanrı'nın dünyayı yaratmadan önce varlıkları gerçek formlarında kendi zihninde tasarlaması' ve 'en temel maddi formların ve fenomenlerin Tanrı'nın zihninde ya da insan zekâsında neler olup bittiğine dair bize ipucu verebilir' düşünceleri bu kapsamda değerlendirilmelidir. Özellikle 'iç ve dış insan' kavramları ve 'maddi-manevi âlemler' ilişkisi noktasında değerlendirildiğinde de Kabala'nın Swedenborg'un düşüncelerinde ne kadar etkili olduğu anlaşılacaktır.³⁰

²⁶ Suzuki, *Swedenborg: Buddha of the North*, 79.

²⁷ David Duner, *The Natural Philosophy of Emanuel Swedenborg*, çev. Alan Crozier (Londra: Springer Press, 2013), 22.

²⁸ Williams-Hogan, "Influence of Emanuel Swedenborg's Religious Writings on Three Visual Artists", 122.

²⁹ Martin Lamm, *Emanuel Swedenborg: The Development of His Thought*, çev. Tomas Spiers & Anders Hallengren (West Chester: Swedenborg Foundation, 2000), 99.

³⁰ Lamm, *Emanuel Swedenborg: The Development of His Thought*, 99.

2) Cennetin Mahiyeti

Swedenborg'a göre cennetle ilgili olarak ilk bilinmesi gereken şey cennetin Tanrısı'nın kim olduğudur çünkü cennetle ilgili söylenecek her şey bununla bağlantılıdır. Bu bağlamda cennetin Tanrısı'nın Rab olduğunu ifade etmiş ve şu Kutsal Kitap cümlelerini bu düşüncesine referans olarak göstermiştir: İsa, "Filipus" dedi, "Bunca zamandır sizinle birlikteyim. Beni daha tanımadın mı? Beni görmüş olan, Baba'yı görmüştür. Sen nasıl, 'Bize Baba'yı göster' diyorsun? Benim Baba'da, Baba'nın da bende olduğuna inanmıyor musun? Size söylediğim sözleri kendiliğimden söyleyemiyorum, ama bende yaşayan Baba kendi işlerini yapıyor. Bana iman edin; ben Baba'dayım, Baba da bendedir. Hiç değilse bu işlerden dolayı iman edin.³¹ Bu konu hakkında cennette meleklerle sık sık sohbet ettiğini söyleyen Swedenborg, meleklerin kendisine 'ilâhî olanı üçe bölemeyeceklerini ve bu ilâhî olanın da 'bir' olan Rab olduğunu dile getirdiklerini aktarır.³²

Matta İncili'nde yer alan bir pasajda İsa'nın müritleriyle dünyanın sonuna ilişkin sohbet ederken şunları söylediği anlatılır:

O günlerin sıkıntısından hemen sonra,
 'Güneş karacak,
 Ay ışık vermez olacak,
 Yıldızlar gökten düşecek,
 Göksel güçler sarsılacak.'

"O zaman İnsanoğlu'nun belirtisi gökte görünecek. Yeryüzündeki bütün halklar ağlayıp dövünecek, İnsanoğlu'nun gökteki bulutlar üzerinde büyük güç ve görkemle geldiğini görecekler. Kendisi güçlü bir borazan sesiyle meleklerini gönderecek. Melekler O'nun seçtiklerini göğün bir ucundan öbür ucuna dek, dünyanın dört bucağından toplayacaklar.³³

Swedenborg'a göre insanlar bu ifadeleri literal manalarına göre anladıklarında, tüm bunların "Son Yargı" denilen zamanın nihayetinde gerçekleşeceğine inanırlar ancak bu sadece güneşin ve ayın kararacağı ve yıldızların gökten düşeceği, Rabb'in alametinin gökte görüneceği, bulutlarda meleklerin borazanlarla görüleceği anlamına gelmez. Aynı zamanda başka Kutsal Kitap cümlelerinde de önceden haber verilmiş olan tüm görünür dünyanın yok edileceğine ve daha sonra yeni bir cennet ve yeni bir dünyanın var olacağına dair ifadeleri de içerir. Bu yönde bir

³¹ Yuhanna 14:9-11.

³² Emanuel Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, çev. John C. Ager (West Chester: Swedenborg Foundation, 2009), 8.

³³ Matta 24:29-31.

anlayışa sahip olan insanlar, Kelam'ın ayrıntılarında yatan gizli derinliklerin farkında değildirler. Aslında bu detaylarda manevi anlam vardır çünkü onlar edebi düzeyde bulduğumuz dışsal ve dünyevi olaylara değil manevi ve göksel olaylara işaret ederler.³⁴ Bu açıdan bakıldığında Swedenborg Kusal Kitap'taki cennet tasvirlerinin de literal değil daha derin anlamlarının olduğunu bilerek okunması gerektiği kanaatindedir.

Swedenborg'un cennet tasavvuru klasik Hıristiyan anlayışından çok farklıdır. Özellikle 'Araf' denilen mekânı bir ruhlar dünyası olarak görerek ve doğal dünyadan pek de farklı olmadığını söyleyerek geleneksel Hıristiyan inancının dışına çıkar. Nitekim ona göre, insanlar öldükten sonra hiç beklemeden manevi âlemde uyanırlar ve sanki dünyadaymış gibi hayatlarına devam ederler.³⁵ Swedenborg, ruhun ölüm ve 'Son Yargı' arasında uyuduğunu savunan Binyılcı, Anabaptist ve Lutherci yaklaşımları reddederken, Calvin'in ölümden sonra gerçekleşecek olan olaylara dair düşüncelerine daha yakın duruyordu. Göksel yaşamla doğal hayatı birbirinden ayıran şeyin sadece çok dar bir deniz olduğunu düşünen Swedenborg, bu manada Isaac Watts'ın ölümden sonraki hayata dair anlattıklarının daha geniş bir portresini çizmiştir.³⁶

Swedenborg cennete giremeyecek üç farklı insan tipi sayar. Bunlardan ilki, kilise içerisinde yer almalarına rağmen Rabb'i reddeden ve yalnızca Baba'ya inanan insanlardır. Onlar Rabb'i kabul etmediklerinden dolayı yavaş yavaş doğru muhakeme yeteneklerini kaybeder ve bunun sonucunda cennete girebilecek rasyonalitelerini yitirmiş olurlar. Cennete giremeyecek bir diğer grup da Socian'ın taraftarlarıdır. Onlar Rabb'in ilâhî yönünü reddedip yalnızca beşer tarafını kabul ettiklerinden cennete giremezler ve cennette Hıristiyan cemaatinden ayrılırlar. Son grup ise hiçbir Tanrı'ya inanmayanlardır. Onlar Rabb'i tümüyle reddetmiş ve evrenin ruhu [ens universi] dedikleri görünmeyen kutsal bir varlığı kabul etmişlerdir. Fakat bahsettikleri bu varlık herhangi bir inancın ya da sevginin nesnesi olmadığı için onlar da cennetin dışında bırakılırlar.³⁷

Rab'den südür eden kutsallık, cennette 'ilâhî hakikat' olarak adlandırılır. Bu ilâhî hakikat, Rabb'in ilâhî sevgisinden cennete akar. İlahi sevgi ve ondan gelen ilâhî hakikat, güneşin ateşi ve ondan gelen ışık, güneşin ateşini andıran aşk ve ondan gelen hakikat olarak birbirleriyle bağlıdır. Üstelik, tekâbüliyet mantığına göre, ateş aşk demektir ve ışık aşktan çıkan hakikattir. Buradan, Tanrı'nın ilâhî sevgisinden çıkan ilâhî

³⁴ Swedenborg, *Heaven and Hell*, 3-4.

³⁵ Colleen McDannell & Bernhard Lang, "Swedenborg and the Emergence of a Modern Heaven", *Heaven: A History* (Londra: Yale University Press, 2001), 181-186.

³⁶ McDannell & Lang, "Swedenborg and the Emergence of a Modern Heaven", 189.

³⁷ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 9.

hakikatin ne olduğu anlaşılır. O, özünde ilâhî hakikate bağlı kutsal iyiliktir ve bu şekilde birleşmiş olduğundan dolayı cennetteki her şeyi canlandırır; tıpkı dünyada güneş ısısının ışığa kavuşmasıyla birlikte ilkbahar ve yaz aylarında yeryüzündeki her şeyi canlandırması gibi. Aksi halde ısı ışık ile birleşmezse, yani soğuk olarak kaldığında her şey cansız hale gelir ve ölür.³⁸

Swedenborg'a göre cenneti cennet yapan cennetteki ilâhî sevgidir çünkü aşk manevi birleşimdir. Melekleri Rabb'e birleştirir ve onları birbirine bağlar, böylece hepsi Rabb'in gözünde 'bir' olurlar. Dahası aşk, herkesin hayatının özüdür ve hem meleklerin hem de insanların hayat kaynağı aşktır. Düşünen herkes bilir ki, insanın en önemli canlılığı aşktan gelir çünkü o, sevginin varlığından ısınır, soğuğun yokluğundan ısınır ve ondan mahrum kaldığında ölür.³⁹ Cennette sonsuz çeşitlilik olduğu ve hiçbir toplum ya da herhangi bir melek tam olarak diğerine benzemediği için, özel ve genel olmak üzere farklı bölümlere sahiptir. Genel bölümler 'krallıklar' olarak adlandırılır, çünkü cennete de 'Tanrı'nın Krallığı' denir. Cennette Rab'den gelen kutsallığı daha iyi özümseyen melekler ile daha az özümseyen olmak üzere iki tür melek grubu vardır; birincisine göksel melekler ve diğerine ise manevi melekler denir. Bu farklılık nedeniyle cennet, biri 'göksel krallık', diğeri de 'manevi krallık' olarak adlandırılan iki krallığa bölünmüştür.⁴⁰

2.a) Üç Cennet

Swedenborg cennetin üç seviyesi olduğunu söyler: göksel veya Tanrısal cennet, manevi cennet ve doğal cennet. Manevi dünyadaki uzay ve zamanın tuhaflığına uygun olarak, bu üç seviyenin ya yukarı ya da içe doğru ilerlediğini ve birbirlerinin yerine geçebilecek potansiyellerinin olduğunu ifade eder. Çeşitli mitolojilerde ya da dinî anlatılarda cennetin çok yukarıda; göklerin derinliklerinde, cehennemin ise yerin derinliklerinde olduğu hikâye edilir. Bu tarz soyut tasavvurları zaman ve mekândan ayrı düşünmek zor olduğu için Swedenborg da bu kavramları kullanmayı tercih etmiştir. Ona göre şu an ruhların dünyasıyla çevriliyiz ve cennet çok üstümüzde, cehennem ise çok altımızdadır. Cennetin en yüksek noktasında olanlar (ya da en üst cennet) Rabb'e en yakın olanlar; cehennemin en dip noktasındakiler ise Rabb'e en uzak olanlardır.⁴¹ Burada bahsedilen uzaklık-yakınlık gibi kavramlar uzaya ait kavramlardır; oysa Swedenborg burada

³⁸ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 16.

³⁹ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 17.

⁴⁰ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 22-23.

⁴¹ Swedenborg, *Heaven and Hell*, 68.

fiziksel bir uzaklık-yakınlıktan ziyade manevi anlamda bir uzaklık-yakınlık ilişkisini kasteder.⁴²

İnsanın zihnine ve mizacına ait olan iç dünyası da aynı düzen içindedir. İç dünyasının da bir iç, bir orta ve en dışta da bir kısmı vardır çünkü insan yaratıldığında ilâhî düzenin her şeyi onda mecedilmiştir. Böylece o, şekil olarak ilâhî bir düzen ve sonuç olarak minyatür bir cennet haline gelmiştir. Bu nedenle insanın iç dünyası daimi olarak göklerle iletişim halindedir ve ölümden sonra meleklerin arasına girer. Dünyadaki yaşamı boyunca Rabb'in ilâhî iyiliğini ve hakikatini kabul edip etmediğiyle bağlantılı olarak cennetin üç seviyesinden birine yerleştirilir.⁴³

Söz konusu bu üç cennetin her biri birbirinden farklıdır ve aralarında keskin sınırlar vardır. Bu ayırmadan dolayı, bir cennetin meleği başka bir cennetin melekleri arasına giremez; hiç kimse daha alçak bir cennetten bir üsttekine yükselemez ve hiç kimse daha yüksek bir cennetten bir aşağıdakine inemez. Yüksek bir cennetten inip bir aşağı kattakilerle konuşmak isteyen kişi, bilgeliğinden mahrum bırakılır, konuşmasında kekelemeye başlar ve umutsuzluk içinde bir ruh haline evrilir.⁴⁴

Her şeyin tepesinde, en yüksek noktada, Swedenborg'un yaratılış boyunca ilâhî iyiliği ve gerçeği yayan canlı bir güneş olarak tanımladığı Rab vardır. Cennetin mahiyeti bağlamında değerlendirildiğinde Swedenborg kendisini bu aşağı-yukarı paradigması ile sınırlandırmaz. Ayrıca, cenneti vücudumuzdaki organların işlevlerine karşılık gelen farklı bir insan formu (Maximus Homo) olarak da tanımlar. Bu görüşe göre Rab vücudun merkezidir; bu “merkezde” yer alma durumu kelimenin tam anlamıyla anatominin bir parçası olma manasında değil, manevi olarak varlığın “özünde” yer alma şeklinde anlaşılmalıdır.⁴⁵ Aslında cennet dediğimiz yer bizi Tanrı'nın sevgisinin ve bilgeliğinin akışına açan şeydir. Swedenborg, cenneti tarif edilemez bir sevinç ve huzur yeri olarak tanımlarken, aynı zamanda belirli bir cennet seviyesini deneyimlemeye hazır olmayan insanların rahatsız, hatta hasta hissedeceklerini ve düzgün bir şekilde hazırlanana kadar daha düşük seviyelere geri çekilmek zorunda kalacaklarını da ifade eder.

⁴² Swedenborg, *Heaven and Hell*, 18-23.

⁴³ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 27-28.

⁴⁴ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 30-31.

⁴⁵ Emanuel Swedenborg, *Arcana Coelestia: The Heavenly Arcana Contained in the Holy Scripture or Word of the Lord Unfolded, Beginning With the Book of Genesis*, çev. John Cloves (West Chester: Swedenborg Foundation, 2009), 5: 2953-2962.

2.b) İnsan Soyundan Bir Cennet

Yaradılışın amacının “insan soyundan bir cennet yaratmak”⁴⁶ olduğunu söyleyen Swedenborg, bu ifadeyi manevi dünyada melek ya da şeytan gibi varlıkların olmadığını, cennet veya cehennemde bulunanların insan soyundan gelenler olduğunu açıklığa kavuşturmak için kullanmıştır. Başlangıçta ne cennette bu şekilde yaratılan bir melek ne de cehennemde kovulmuş bir şeytan vardır.⁴⁷ Bu bağlamda Swedenborg’a göre “insan soyu” düşüncesi evrendeki tüm insanları içermektedir.

İnsan soyundan bir cennet yaratma amacı Tanrı ile olan ilişkisinde insanlığın bütünsel bir farklılığını gerektirir. Tanrı ile maddi dünyada başlayan ve sonsuza dek gelişme potansiyeli olan bir ilişki geliştirebilmemiz için özgürce düşünebildiğimiz manevi sorumluluk kapasitemizin ve ebediliğimizin olması gerekmektedir. Buna ilave olarak, sevgi özgür bir karşılık gerektirdiğinden, Tanrı aynı zamanda insanın onu ebediyen ve tamamen reddetmesine de izin verir. Bu, Swedenborg’un teolojisinin bir başka önemli unsurunu, yani “kendi manevi kaderimizi seçtiğimiz” gerçeğini göstermektedir. Özgürlük, yaratılış düzeninin özüdür ve bu özgürlüğü insana Tanrı vermiştir.⁴⁸

Swedenborg’un ifade ettiği gibi, Tanrı herkesin ölümden sonra cennete gitmesini ve sonsuza dek orada yaşamasını istemektedir ancak bu tercih tamamen insanın kendisine bırakılmıştır:

Ölen çocuklar, sevgi dolu ebeveynler tarafından yetiştirilecekleri cennete doğrudan giderler.⁴⁹ Bu nedenle, nerede doğmuş olursa olsun, kilisenin içinde veya dışında, dindar veya dinsiz ebeveynlerden doğmuş olsa da, ölen her çocuk Rab tarafından karşılanır, cennette eğitilip büyütülür ve orada melek olur.⁵⁰ “Kişi bildiği ve inandığı şeye dayanarak bilinçli bir seçim yapmalıdır. Kimliklerimizi şekillendiren seçimler özgürce yapılan seçimlerdir. Hasta, zihinsel engelli veya cahil insanlar bu dünyada bağlayıcı manevi seçimler yapamazlar ancak bir sonraki aşamada bunu yapabilirler.” “Özgürlüğün ve rasyonalitenin bulunmadığı durumlarda kimse düzeltilemez.”⁵¹

⁴⁶ Emanuel Swedenborg, *Divine Providence*, çev. John C. Ager (West Chester: Swedenborg Foundation, 2009), 342.

⁴⁷ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 240; McDannell & Lang, “Swedenborg and the Emergence of a Modern Heaven”, 189.

⁴⁸ Williams-Hogan, “Influence of Emanuel Swedenborg’s Religious Writings on Three Visual Artists”, 121; Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 63.

⁴⁹ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 267.

⁵⁰ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 329.

⁵¹ Swedenborg, *Divine Providence*, 120.

Swedenborg'a göre ne cennet bir ödül, ne de cehennem bir cezadır. Yeryüzünde yapılan seçimler manevi dünyada da benzer seçimlere yol açar. Herkes kendisinin en rahat olduğu, sonsuza dek kendisi olabileceği ortamı -cennet ya da cehennemde- bulur. Kişinin manevi yaşamı, zaman içinde onun kalbinde ve zihninde kişisel sorgulama ve rasyonel reddediş temelinde şekillenir. Bu nedenle Swedenborg'a göre Tanrı, özgürlüğümüzü gözbebeği gibi korumaktadır; nitekim özgür oluşumuz ve akla uygun hareket etmemiz ilâhî takdirin ayrılmaz bir parçasıdır.⁵²

İnsan, Tanrı tarafından ruhlar aracılığıyla yönetilir çünkü o cennet düzeninde değildir. O, cehennemden gelen kötülöklere, dolayısıyla ilâhî düzenin tam tersine doğduğu için yeniden düzene sokulması gerekir ve bu ancak dolaylı olarak ruhlar aracılığıyla yapılabilir. Bunun tersi olarak, eğer insan cennetin düzenine uygun olan iyilikte doğmuş olsaydı; o zaman Rab tarafından ruhlar aracılığıyla değil, düzenin kendisi aracılığıyla, yani genel akış yoluyla yönetilirdi.⁵³ Bununla beraber, Rabb'in bu yönetim sistemiyle ilgili olarak her insanla birlikte iyi ve kötü ruhlar vardır. İnsan, iyi ruhlar aracılığıyla cennetle, kötü ruhlar aracılığıyla da cehennemle birleşir. Bu ruhlar cennet ve cehennemin ortasında yer alan ruhlar dünyasındandır. İnsan hafızasının ve düşüncelerinin bütününe hâkimdirler; iyi ruhlar iyi düşünceleri, kötüler ise kötü düşüncelerine egemen olurlar.⁵⁴ Ruhlar âleminde olan tüm ruhlar cennetle veya cehennemle iletişim halindedir; kötü olanlar cehennemle, iyi olanlar da cennetle. Cennet ve cehennem toplumlara bölünmüştür. Her ruh bir topluma aittir ve ondan gelen akışla var olmaya devam eder, böylece onunla bir bütün olarak hareket eder. Sonuç olarak, insan ruhlarla birleştiğinde, cennetle veya cehennemle de birleşmiş olur.⁵⁵

Swedenborg'un düşüncesinde, bitkilerden meleklerin kıyafetlerine ve şehir türlerine kadar cennette görünen her şey onu algılayan kimsenin kişinin psiko-manevi düzeyiyle doğrudan bağlantılıdır. Örneğin, Swedenborg'un cennete yaptığı bir seyahatte, iki melek uzaktan ona küçük çocuklar olarak görünmüş ancak daha yakından incelediğinde aslında tamamen yetişkinler olduklarını anlamıştır. Bu kişiler, manevi masumiyet seviyeleri çok yükseklerde olduğundan bebekler gibi görünmüştür. Bununla birlikte, manevi olarak az gelişmiş olanlar da cennette 'hayvan' formunda görünebilir. Dünyadayken dinî vaazları dinlemiş ancak tebliğ edilenlere aldırmış etmemiş insanlar cennette birer kedi olarak görünürler

⁵² Swedenborg, *Divine Providence*, 102.

⁵³ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 226.

⁵⁴ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 222.

⁵⁵ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 224-225.

fakat yine de cennette yaşamaya devam ederler. Normalde hakikat ve iyiye dair herhangi bir bilgiyi özümsemeyen ruhlar cennetin yüce atmosferinden rahatsız olsalar da ilâhî inâyetin bir tecellisi olarak Tanrı'nın bu merhametinden faydalanırlar. Swedenborg'un manevi âlem ve cennete dair bu yaklaşımları, onun zihninde cennetin aslında hiçbir şekilde sadece keyif ve zenginliklerle dolu, Epikürcü bir rüya olarak ortaya çıkmadığını gösterir. Maddeyi tanrısal olanın türevi olarak değerlendiren bakış açılarını yermek yerine, aslında onu ilâhî olanın ifade edilebileceği bir araç olarak görür.⁵⁶

2.c) Cennette Konuşmak ve Yazmak

Cennette herkesin bir konuşma yeteneği vardır; fakat bu çeşitlilik gösterir. Bilge kişinin konuşması daha içsel, sevgi ve şefkat bakımından zengin iken, bilgeliği az olan kimselerin konuşması daha dışsal ve daha verimsizdir. Bunlara ilaveten cennette, yüz ifadesiyle, göksel tasvirlerin düşüncelerle birleşmesiyle, duygulanımlara karşılık gelen ve kelimelerle ifade edilenlere benzer şeyleri temsil eden jestlerle ve sevgi ortak temelinde dayalı konuşma türleri de vardır.⁵⁷ Cehennemdeki kötü ve şeytani ruhlara da konuşma yeteneği verilmiştir; fakat ne melekler kötü ruhların konuşmalarına ne de kötü ruhlar meleklerin konuşmalarına katlanamazlar. Cehennemdeki konuşmalar melekler için kötü ve keskin bir koku gibi algılanır.⁵⁸

Melekler konuşurlar ve bu konuşmaları kelimelerden oluşur. Bunun çok doğal bir sonucu olarak cennette 'yazı' da vardır. Melekler düşüncelerini hem konuşarak hem de yazarak ifade edebilirler:

Bazen kâğıtlar bana yazılı olarak gönderilirdi; bazıları el yazmaları gibi bazıları da dünyadaki basılı kâğıtlar gibiydi. Bunları da aynı şekilde okuyabiliyordum fakat onlardan bir veya ikiden fazla düşünce almama izin verilmedi çünkü dünya, 'Kelam' dışında cennetten yazı ile bilgilendirilebilecek ilâhî bir düzende değildi.⁵⁹

Swedenborg cennette yazılan kâğıtların peygamberler tarafından da görüldüğünü dile getirerek bu düşüncelerini Kutsal Kitab'ın şu cümleleri ile desteklemektedir: *Baktım, bana doğru uzanmış bir el gördüm; içinde tomar halinde bir kitap vardı. Tomarı önümde açtı, her iki yanı da yazılıydı. Orada*

⁵⁶ McDannell & Lang, "Swedenborg and the Emergence of a Modern Heaven", 193.

⁵⁷ Emanuel Swedenborg, "Speaking and Writing in Heaven", *New England Review* 20/3 (1999): 177.

⁵⁸ Swedenborg, "Speaking and Writing in Heaven", 177.

⁵⁹ Swedenborg, "Speaking and Writing in Heaven", 178.

ağıtlar, inilteler, figanlar yazılıydı.⁶⁰ Tahtta oturanın sağ elinde iki yanı da yazılı, yedi mühürle mühürlenmiş bir tomar gördüm.⁶¹

Aynı konuşmada olduğu gibi yazmada da farklı türler vardır, yani cennetin farklı katmanlarında farklı yazı tipleri ve karakterler kullanılır. Örneğin en saklı cennette yalnızca meleklerin kullandığı, bir insanın birkaç sayfada ifade edebileceğinden daha fazlasını birkaç kelimeyle anlatabilen cennete ait formu olan bir yazı türü vardır. Cennetin diğer katmanlarında kullanılan yazı türleri dünyadakine benzer bir formdadır. Fakat dünyadakine benzer forma sahip birçok yazı türü bile çoğu zaman insanlar tarafından anlaşılmamaktadır.⁶²

3) Cehennemin Özellikleri

Cehennem, yaratılışın Rab'den en uzak kısmıdır. Yukarıda anlatıldığı gibi cenneti bir insan olarak tasavvur ettiğimizde cehennem de o varlığın ayaklarının altındaki bir alan olarak değerlendirilebilir. Cehennem dendiğinde normalde akla gelen şey Tanrı'nın günahkâr insanları cezalandırmak için var ettiği bir mekândır. Oysa Swedenborg'un bahsettiği cehennem bundan çok farklıdır. Ona göre Tanrı kimseyi yargılamaz veya cezalandırmak için onları cehenneme mahkûm etmez.⁶³ Daha ziyade, başkalarına karşı sürekli olarak bencilce veya zalimce davranarak cehennemi seçenler insanların kendileridir. Başka bir deyişle, hiç kimse tek bir eylem için cehenneme gönderilmez; tövbe etmek ve af dilemek yerine kötülüğü benimsemek ve savunmak cehenneme giden yolda ilk adımdır.⁶⁴ Swedenborg'un düşüncesinde Tanrı'nın muadili olan bir "Şeytan" veya "İblis" yoktur, ancak cehennem sakinlerinden 'şeytanlar' veya 'iblisler' olarak söz eder ve tıpkı meleklerin insanları doğruyu yapmaya yönlendirdikleri gibi, bunların da yeryüzündeki insanları yanlış yapmaya teşvik ettiklerini ifade eder:

Hıristiyan dünyasındaki insanlar cennet ve cehennemin insan ırkından meydana geldiğinin tamamen farkında değiller. Aslında meleklerin başlangıçta yaratıldığına ve cenneti oluşturduğuna, İblis'in veya Şeytan'ın isyankâr olan ve kendi grubuyla birlikte dışarı

⁶⁰ Hezekiel 2:9-10.

⁶¹ Vahiy 5:1.

⁶² Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 192.

⁶³ Lamm, *Emanuel Swedenborg: The Development of His Thought*, 262; Emanuel Swedenborg, *True Christianity*, çev. Jonathan S. Rose (West Chester: Swedenborg Foundation, 2010), 1: 81.

⁶⁴ Swedenborg, *Heaven and Hell*, 330-334.

atılan bir ışık meleği olduğuna ve bunun da cehenneme yol açtığına inanıyorlar.⁶⁵

Swedenborg'un düşüncesinde insan yaratılış itibarıyla kötülüğe meyilli bir varlıktır. Kötülüğe yönelik bu kalıtsal eğiliminin yanı sıra, insanoğlu kendisi tarafından edindiği kötülüklerle birlikte adeta cehennem derinliklerine sürüklenecek bir potansiyeli içinde taşır. Fakat Tanrı insanın böyle bir hüsrana uğramasını istemez ve bizim için daima kötülük ve cehennem ile savaşır. Bizi kötülüklerden korumak ve iblislerden muhafaza etmek için iyi ruhlarla bizi sürekli destekler ve bu sayede özgür irademizi koruyarak kalıcı bir denge halinde olmamızı sağlar. Tanrı'nın hayatımıza olan bu müdahaleleri öyle bir denge içerisinde olur ki ne tüm kontrol onun elindedir ne de özgür irademize bir halel gelir.⁶⁶

Bazı araştırmacılar, Swedenborg'un kötülük ve bu kötülüğün cezalandırılması ile ilgili görüşleriyle Budist perspektif arasında oldukça benzerlikler olduğunu ifade eder. Swedenborg'un düşüncesinde, bizi biz yapan şey bilinçli tercihlerimizdir. Dolayısıyla eğer cehennemdeki bir cezadan bahsediyorsak bu, yapıp ettiğimiz kötülüklerden ziyade o kötülüğü bizzat tercih ederek benliğimizi 'kötü'ye dönüştürdüğümüzden dolayıdır. İyi ruhlar, dünyada kötü şeyler yapmış olsalar bile manevi dünyada hiç cezalandırılmazlar çünkü kötülükleri onlarla birlikte gelmez. Taşdıkları niyet ve içsel olarak kötülüğü tercih etmedikleri ve 'kötü'ye dönüşmedikleri için durum bu şekilde tezahür eder. Budizm'de de aynen burada olduğu gibi zihinsel eğilimleri temsil eden 'samskara'nın önemi üzerinde durulur. Bu kapsamda Budizm'deki 'karma' ve 'samskara' doktrinleriyle Swedenborg'un kötülük ve kötülüğün cezası hakkındaki düşüncelerinin paralellik arz ettiği yorumları yapılmıştır.⁶⁷

Swedenborg'a göre cennetteki melekler gibi tüm şeytanlar da bir zamanlar insandı; ne cennette ne de cehennemde bir zamanlar yeryüzünde yaşamayan hiçbir varlık yoktur. Melekler göre, cehennem sakinleri eğri büğrü ve şekilsizdir; çirkin, pis ve korkunç bir kokuya sahip binalarda yaşarlar. Bununla birlikte, çevreleri cehennem sakinlerine hoş görünür ve birbirlerine çekici bile gelebilirler. Bu nedenle şeytanlar cehennemi cennete tercih ederler ve kendilerine seçenek verilse bile başka hiçbir yerde yaşamayı istemezler. Cenneti iğrenç bulurlar ve birkaç dakika bile onun ışığına dayanamazlar. Göksel öğretileri 'hastalıklı bir tatlı' olarak algırlar ve iyi insanları fazla idealist oldukları veya beceriksiz oldukları için

⁶⁵ Swedenborg, *Heaven and Hell*, 311.

⁶⁶ Lamm, *Emanuel Swedenborg: The Development of His Thought*, 271.

⁶⁷ David Loy, "The Dharma of Emanuel Swedenborg: A Buddhist Perspective", *Buddhist-Christian Studies* 16 (1996): 25-27.

sevmezler. Cehennem de tıpkı cennette olduğu gibi farklı bölgelere ve seviyelere sahiptir; Swedenborg bunun için genel olarak ‘cehennemler’ tabirini kullanmayı tercih eder.⁶⁸

Yukarıda ifade edildiği üzere üç cennetin mukabili olarak üç cehennem vardır. Hem cennetin hem de cehennemin seviyeleri birbirine denk düşecek şekildedir. Yani birinci cennete birinci cehennem, ikinci cennete ise ikinci cehennem tekâbül eder.⁶⁹ Rab, ruhsal dünyadaki ışık ve ısı kaynağı olduğu için en derin cehennemler aynı zamanda en karanlık ve en soğuk olanlardır çünkü Rabb’e en uzak olanlar onlardır. Swedenborg’un son derece gelişmiş analogi anlayışı, hem cennetin yer aldığı manevi dünya, hem de üzerinde yaşadığımız doğal dünya arasındaki ortak şeylerde daha yüksek hakikatler görmesini ve böylece dünyevi dünyadan ilâhî âleme bir köprü kurmasını sağlamıştır.⁷⁰

3.a) Cehennem Ateşi

Swedenborg ısıyı ikiye ayırır: Sıcaklığın iki kaynağı vardır, biri cennetin güneşi ki bu Tanrı’dır ve diğeri ise dünyanın güneşidir. Cennet güneşinden, yani Rab’den gelen ısı, manevi ısıdır; ve bu ısı özünde sevgidir; fakat dünyanın güneşinden gelen ısı doğal ısıdır ve bu ısı özünde sevgi değildir; manevi ısıya veya sevgiye bir yuva olarak hizmet eder.⁷¹ Cehennem ateşi, göksel ateş veya aşk gibi benzer bir kaynaktan, dolayısıyla cennetin güneşinden yani Rab’den gelir; fakat onu cehenneme çevirenler insanların kendileridir. Güneşten gelip çalılıklara ve çiçek tarlalarına akan ısı bitki örtüsü üretir ve güzel rayihalar ortaya çıkarır; fakat dışkı ve bozuk maddelerin üzerine gelen ısı ise çürümeye neden olur ve iğrenç kokular ortaya çıkarır. Dolayısıyla buradaki temel unsur ateşin kendisinin bir ceza unsuru olmadığıdır; önemli olan ısının temas ettiği maddenin ya da kimsenin durumudur. Kişi kötü ise, başka bir ortamda hayırlara sebebiyet veren ‘ısı’ o kişi için bir cehenneme dönüşebilir; bununla birlikte iyi kimseler için aynı ısı yalnızca bir saadet unsuru olarak kalır. Bunun gibi, cennetin ışığı iyinin hakikatlerine aktığında akıl ve hikmet verirken kötülüğün sahteliklerine karıştığı zaman çeşitli türden deliliklere ve kuruntulara dönüşür. Böylece, her durumda sonuç, alımla uyumludur.⁷²

Kutsal Kitab’ın bâtinî anlamı herkes tarafından anlaşılmadığı için orada cehenneme dair anlatılanların tümü maddi birer ceza olarak telakki

⁶⁸ Swedenborg, *Heaven and Hell*, 84, 114, 151, 196.

⁶⁹ Swedenborg, *Heaven and Hell*, 329.

⁷⁰ McDannell & Lang, “Swedenborg and the Emergence of a Modern Heaven”, 193.

⁷¹ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 473.

⁷² Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 475.

edilir. Kelâm'ın bahsettiği ateşin, kötülerin kalplerine korku salabilmek için anlatılan gerçek bir olay olduğu düşünülür. Fakat Kelâm'ın kelimeleri insanoğlunun anlayabilmesi için bu dünyaya özgü bir çerçevede sunulmuş olsa da ihtiva ettiği anlamlar ilk başta anlaşılmanın çok ötesinde manevi gizemler taşır. İşte bu gizemi kavrayabilenler, onun 'ebedi cehennem'⁷³ veya 'diş gıcırdaması'⁷⁴ gibi ifadelerinin ne anlama geldiğini idrak edebilir.⁷⁵ Bu bağlamda Kutsal Kitap'ın birçok cümlesine referans yapan Swedenborg, aslında bu pasajlarda bahsedilen cehennem ateşini dünya sevgisi ve aşktan gelen 'şehvet', "duman"ı ise kötülükten kaynaklanan sahtelik olarak yorumlar.⁷⁶ Kalplerinde ve benliklerinde dünya sevgisi taşıyanlar aslında dünyadayken bile bedenleri bir tür cehennem içerisindedir. Öldükten sonra cehenneme atılmış olmaları ateşler içerisinde yandıkları anlamına gelmez. Ateş yalnızca bir görünüştür; orada olanlar yanmadıklarının bilincindedir. Yalnızca dünyadakine benzer bir sıcaklığın içerisinde olduklarının farkındadırlar. Bunun en temel sebebi tekâbüliyetler faktörüdür çünkü aşk ateşe tekâbül eder ve manevi dünyadaki görülen her şey tekâbüliyetler çerçevesinden değerlendirilmelidir.⁷⁷

Swedenborg Kutsal Kitap'ta geçen 'cehennem ateşi' kavramını sembolik olarak yorumlasa da cehennemde kötüler için birtakım cezalar olduğunu inkâr etmez. Ona göre bir kimse cehenneme girdiğinde ilk olarak dostane bir tavırla karşılaşır. Fakat bu durum çok uzun sürmez. Oradakiler gelen kimsenin hangi kötülüklerden dolayı cehenneme atıldığını öğrendikten sonra ona olan yaklaşımları birden değişir ve onu her yönden kuşatmaya başlarlar. Önce en derin cehenneme kadar inmesini sağlarlar ve burada ona işkence etmeye başlarlar. Cehennemde herkes birbiri üzerinde egemen olmak ister. Bu ortamda kimseye karışılmaz ve birbirlerine zulmederek bir döngü içerisine girmelerine ortam hazırlanır. Bir zaman biri diğerine, başka bir zaman diğeri öbürüne egemen olmaya çalışır ve bunun için birbirlerine her türlü kötülüğü yaparlar. İşte cehennemdekilere verilen en büyük ceza budur ve kitapta bahsedilen 'cehennem ateşi' de bundan ibarettir.⁷⁸

⁷³ Matta 18:8: "Eğer elin ya da ayağın seni suç işlemeye sürüklüyorsa, onu kes ve kendinden at. Yaşama kolsuz ya da ayaksız girmen, iki el iki ayak sahibi olarak sonsuz ateşe atılmadan daha iyidir."

⁷⁴ Matta 25:30: "O yararsız uşağı dışarı karanlığa atın. Orada ağlayış ve diş gıcirtısı olacak."

⁷⁵ Swedenborg, "Speaking and Writing in Heaven", 473.

⁷⁶ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 476-478.

⁷⁷ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 478.

⁷⁸ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 479-480.

3.b) Cehennemin Görünümü

Hem ruhların ve meleklerin bulunduğu manevi dünyada hem de insanların yaşadığı doğal dünyada aynı nesnelere vardır. Dış görünüşleri itibariyle hiçbir fark yoktur. Dünyada bulunan dağların, ovaların ve vadilerin aynısı manevi dünyada da vardır. Fakat ne melekler doğal dünyadaki nesnelere ne de insanlar manevi dünyadakileri göremezler çünkü her ne kadar ikisinin gözleri görünüşte aynı olsa da insanların gözleri doğal dünyanın ışığını alacak şekilde, meleklerin ve ruhların gözleri ise manevi dünyanın ışığını alacak şekilde yaratılmıştır. Bununla birlikte melekler dünyadaki bir insanla iletişime geçmeleri için görevlendirildiklerinde gözlerindeki perde kalkar ve doğal dünyada da görebilir hale gelir.⁷⁹

Manevi dünyanın en üst kısımlarında gökler, onun bir altında ruhlar dünyası yer alır; cehennemler ise her ikisinin de aşağısındadır. Ruhlar âleminin sakinleri, 'Gökler' bölümünü bazen sis veya parlak bulutlar şeklinde temaşa etseler de apaçık olarak yalnızca iç dünyaları açıldığında görebilirler. Gökler âlemi ruhlar âlemi için uzaktır çünkü göklerde yaşayan melekler manevi olarak ruhlar âlemi sakinlerinden daha üsttedir. Cehennemler manevi âlemdeki dağların, ovaların ve vadilerin altlarına yerleştirilmiştir. Oradaki her sakinin cehennemi görmesi söz konusu değildir. Yalnızca cehennem görevlileri yeni üyeleri içeri almak için kapıları açtıklarında görülebilir; fakat bu da çok kısa bir andır.⁸⁰ Dağların, tepelerin ve kayaların altındaki cehennemlere açılan açıklıklar veya kapılar, göze kayalardaki delikler ve yarıklar gibi görünür; bazıları geniş, bazıları dar ve çoğu da sağlamdır.⁸¹

Manevi âlemdeyken kendisinin cehennemleri görmesine de müsaade edildiğini ifade eden Swedenborg, cehennemin de cennet gibi katmanları olduğunu, kiminin dikey olarak bir uçurumun içine uzanan kayaların içindeki mağara ve sığınaklar gibi, kiminin ormanlardaki vahşi hayvanların sığınakları ve mağaraları gibi, kiminin de madenlerde görülen oyuklar ve geçitler gibi görüldüğünü söyler.⁸² Her yapılan kötülüğe göre farklı bir cehennem katmanı vardır. Bazı cehennemler harap olmuş bir beldenin ardında kalanlar gibi görünürken, bazılarıysa bitişik sokakların ve kaba saba kulübelerin olduğu şehirler gibi görünür. Evlerin içlerindeyse bitmeyen kavgalar, düşmanlıklar ve gaddarlıklarla hemhal olan cehennem

⁷⁹ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 487.

⁸⁰ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 488.

⁸¹ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 478-479.

⁸² Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 490.

ruhları yaşar.⁸³ Bunlara ilaveten bir nevi çölü andıran çorak ve kumlu arazilerin olduğu, düzensiz kayaların ve kulübelerin etrafa dağıtıldığı cehennemler de vardır. Bu çöl yerlerine, her türlü cezaya maruz kalmış olup diğer cehennemlerden kovulanlar, özellikle de dünyadayken entrika ve aldatmaca konularında herkesten önde olanlar yerleştirilir. Böyle bir hayat da onların son durağı olur.⁸⁴

3.c) Cennet ve Cehennem Arasındaki Denge

Evrende var olan 'şey'lerin var olabilmeleri için bir dengenin olması zorunludur. Denge olmadan etki ve tepki yoktur çünkü denge, biri hareket eden diğeri tepki veren iki kuvvet arasındadır ve benzer etki ve reaksiyondan kaynaklanan dinlenme durumuna denge denir. Doğal dünyada her şeyde bir denge vardır; sıcak ve soğuk arasında, ışık ile gölge arasında ve kuruluk ile nem arasında bir denge vardır çünkü ana koşul dengedir. Doğadaki minerallerin, sebzelerin ve hayvanların tüm öznelerinde de bir denge vardır çünkü içlerinde denge olmadan hiçbir şey ortaya çıkamaz ve kalıcı bir varoluşa sahip olamaz.⁸⁵ Doğal dünyada hareket eden ve tepki veren şeye kuvvet, manevi dünyada hareket eden ve tepki veren şeye ise irade denir. Manevi dünyanın dengesi, içsel olarak iyi davranmak ile kötü davranmak arasındaki iradede yatar.⁸⁶

Hak ve bâtil arasında da bir denge vardır. Onlar arasındaki denge, ışık ve gölge arasındaki denge gibidir; nasıl ki ışık ve gölge arasındaki denge bitkilerin yetişmesinde temel bir etken ise, hakkın ve bâtılın arasındaki denge de hakikatin veya yanlışın ortaya çıkmasında ana unsurdur. Bitkilerin yetişmesinde ne tek başına ışığın ne de tek başına gölgenin bir fonksiyonu söz konusudur. Ancak ikisi arasında bir denge olduğunda varlık ortaya çıkar. Aynı durum hak ile bâtılın ilişkisinde de geçerlidir. Hak ve bâtil arasındaki denge ile ışık ve gölge arasındaki dengenin karşılaştırılması tekâbüliyetler prensibiyle bağlantılıdır çünkü hak ışığa, bâtil ise gölgeye tekâbül etmektedir.⁸⁷

Cennet ve cehennem arasında da bir denge vardır. Her şeyde olduğu gibi bu ikisi arasındaki dengeyi sağlayan da bizzat Rabb'in kendisidir. Aslında tüm varlıkların özünde kötülük vardır. İnsanların ve meleklerin hepsi öz itibarıyla kötülüğe meyillidir. Fakat Rabb'in cennet ve cehennem arasında kurduğu denge tüm varlıkların cehenneme gidip

⁸³ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 490.

⁸⁴ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 490.

⁸⁵ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 494.

⁸⁶ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 494.

⁸⁷ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 495.

mahvolmalarının önüne geçer. Dolayısıyla Rabb'in inayeti sayesinde insan soyu kurtuluş yolunu elde eder. Cennet ve cehenneme girenlerin sayısına göre zaman zaman aralarındaki denge kaçsa da Rab bunu sürekli bilip kontrol ettiği için denge bir şekilde sağlanır çünkü her şey onun kontrolü altındadır.⁸⁸

Değerlendirme ve Sonuç

Swedenborg gerek bilimsel çalışmalarıyla gerekse teolojiye dair ortaya koyduğu eserlerle üzerinde çalışılmayı hak eden bir isimdir. Fakat ne yazık ki ne çağdaşları Kant ve Wesley ne de ünlü Hıristiyan şahsiyetler Luther ve Calvin gibi tanınan biri olabilmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, geleneksel bir Hıristiyanlık anlayışına sahip olmayışıdır. Hem kendi döneminde hem günümüzde pek çok kesim tarafından 'heretik' olarak değerlendirildiğinden geride bırakmış olduğu eserler ve düşünce sistemi yalnızca çok az insanı etkileyebilmiştir. Suzuki'nin de ifade ettiği gibi, gelecek nesillerin bizi tanıyıp tanımayacağı büyük fikirlerimizin olup olmamasıyla ilgili değildir. Vasat olsalar dahi üstün retoriğe sahip pek çok düşünürün bilinir olmasının altında yatan sebep ifade yetenekleriyle bağlantılı bir durumdur.

Eserleri incelendiğinde, Swedenborg'un ele aldığı her konuyla alakalı çok derin malumat sahibi olduğu ve meseleleri en ince ayrıntılarıyla tahlil edebildiği görülür. Biz bu makalede yalnızca onun tekâbüliyetler doktrini ve cennet ve cehennem ile ilgili düşüncelerini ele almış olsak da üzerinde doktora tezi hazırlanacak bir kişi olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Tanrı ile ilgili düşünceleri onu klasik Hıristiyan anlayışından çok farklı bir yere yerleştirir. Cennet ve cehenneme dair söyledikleri, hatta bizzat buraları deneyimlediğini ifade ederek anlattıkları, Hıristiyanlık geleneği içerisinde bir 'heretik' olarak görülmesine yeterli bir sebeptir. Swedenborg'un kıyamet ve son yargılama ile ilgili düşünceleri de gelenekten ayrılır. Ona göre tarih denilen şey 'içsel kişi'nin daimi olarak bir düşüşünü temsil ettiğinden, zaman olgusu parçalı bir sistem olarak karşımıza çıkar. Tarihi dört farklı dönemle izah eden Swedenborg, ele aldığı her bir dönemin kendi içinde bir 'son yargılama' ile nihayete erdiğini ifade eder. Bu bağlamda onun bu 'yargılama' anlayışını Şiilikteki peygamberlik ve kıyamet inancıyla benzetenler de olmuştur.

Swedenborg, maddi dünyanın değerini sorgulayan ve Hıristiyanlardan münzevi bir hayat yaşamalarını isteyen dinî sistemleri reddeder. Onun dinî düşüncesine göre yeryüzündeki dürüst bir erkeğin

⁸⁸ Swedenborg, *Heaven and Its Wonders and Hell*, 495-499.

veya kadının servet edinmesinde ve muhteşem bir hayat yaşamasında herhangi bir sorun yoktur. Hıristiyanlar, Tanrı hakkında ciddiyetle kafa yordukları, toplumları içinde adil ve dürüst yaşadıkları sürece cennete girmelerine engel teşkil edecek bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla Swedenborg, kendisini dış dünyadan soyutlayıp tamamen münzevi bir hayat yaşamaya ve ruhbanlığa da olumsuz bakar. Ona göre cennet dünyanın antitezi değildir; bilakis dünyevi varoluşta bulunan hakikat ve güzelliğin damıtılmış özüdür. Cennet, yeryüzünün anlamlı faaliyetlerinin ve özelliklerinin devam ettirildiği bir mekândır çünkü söz konusu bu iyiliğin asıl kaynağı odur.

Swedenborg'un cennet ve cehenneme ait düşüncelerini esasen Reform sürecinin ve dolayısıyla Protestan reformcularının getirdikleri yeni dinî teoloji ile birlikte değerlendirmek daha sağlıklı olur. Nitekim Ortaçağ'ın öfkeli Tanrısı ve bu Tanrı'nın elinde korku ile titreyen bir insan portresinin yerine, Tanrı'nın merhametini ve insanın yaratılıştan kaynaklanan azametini vurgulayan Protestan düşünce, Swedenborg'un manevi âlem vizyonlarını da daha anlamlı hale getirir. Çünkü Swedenborg'un dinî düşüncesi de Hıristiyanları bu dünya ile barıştırmak ve dünyayı bir kötülük merkezi olarak düşünmek yerine onu cennetin mukabili olan bir mekân olarak tasavvur etmelerini tavsiye eder. Tarihte, 'spiritüel bir uyanış' yaşamış ve bunun doğrultusunda kendine göre bir dinî öğreti ortaya koymuş tek kişi Swedenborg değildir. Bu bağlamda, hem bazı geleneksel dinlerde, hem de pek çok yeni dinî harekette örneğini fazlaca gördüğümüz 'manevi aydınlanma' öğretisi ile Swedenborg'un spiritüel tecrübeleri ve dinî düşüncelerini mukayese eden farklı akademik çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Corbin, Henry. *Swedenborg and Esoteric Islam*. Çev. Leonard Fox, A.B.D.: Swedenborg Foundation, 1995.
- Crompton, Samuel Willard. *Emanuel Swedenborg*. A.B.D.: Chelsea Publishers, 2005.
- Duner, David. *The Natural Philosophy of Emanuel Swedenborg*. Çev. Alan Crozier, Londra: Springer Press, 2013.
- "Emanuel Swedenborg". *Journal of the Royal Society of Arts* 56/2910 (1908): 910.
- Garcia, Humberto. "Blake, Swedenborg, and Muhammad: The Prophetic Tradition, Revisited". *Religion & Literature* 44/2 (2012): 35-65.
- Guide to the Theological Works of Emanuel Swedenborg in the New Century Edition*. West Chester: Swedenborg Foundation, t.y.
- Lamm, Martin. *Emanuel Swedenborg: The Development of His Thought*. Çev. Tomas Spiers & Anders Hallengren, West Chester: Swedenborg Foundation, 2000.
- Loy, David. "The Dharma of Emanuel Swedenborg: A Buddhist Perspective". *Buddhist-Christian Studies* 16 (1996): 11-35.

- McDannell, Colleen & Bernhard Lang. "Swedenborg and the Emergence of a Modern Heaven". *Heaven: A History*, Londra: Yale University Press, 2001, 181-227.
- Rowlandson, William. *Borges, Swedenborg and Mysticism*. İsviçre: Peter Lang, 2013.
- Schuchard, Marsha Keith. *Emanuel Swedenborg, Secret Agent on Earth and in Heaven*. Londra: Brill, 2012.
- Stanley, Michael (ed.). *Emanuel Swedenborg*. Berkeley: North Atlantic Books, 2003.
- Suzuki, D. T. *Swedenborg: Buddha of the North*. West Chester: Swedenborg Foundation, 1996.
- Swanton, John R. "Emanuel Swedenborg". *The Scientific Monthly* 46/2 (1938): 132-140.
- Swedenborg, Emanuel. *Arcana Coelestia: The Heavenly Arcana Contained in the Holy Scripture or Word of the Lord Unfolded, Beginning With the Book of Genesis*. Çev. John Cloves, 12 cilt, West Chester: Swedenborg Foundation, 2009.
- Swedenborg, Emanuel. *Divine Providence*. Çev. John C. Ager, West Chester: Swedenborg Foundation, 2009.
- Swedenborg, Emanuel. *Heaven and Hell*. Çev. George F. Dole, West Chester: Swedenborg Foundation, 2019.
- Swedenborg, Emanuel. *Heaven and Its Wonders and Hell*. Çev. John C. Ager, West Chester: Swedenborg Foundation, 2009.
- Swedenborg, Emanuel. *Interaction of Soul and Body*. Çev. John Whitehead, West Chester: Swedenborg Foundation, 2009.
- Swedenborg, Emanuel. *New Jerusalem and Its Heavenly Doctrine*. Çev. Rudolph L. Tafel, West Chester: Swedenborg Foundation, 2009.
- Swedenborg, Emanuel. "Speaking and Writing in Heaven". *New England Review* 20/3 (1999): 177-179.
- Swedenborg, Emanuel. *True Christianity*. Çev. Jonathan S. Rose, 2 cilt, West Chester: Swedenborg Foundation, 2010.
- Williams-Hogan, Jane. "Influence of Emanuel Swedenborg's Religious Writings on Three Visual Artists". *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions* 19/4 (2016): 119-144.